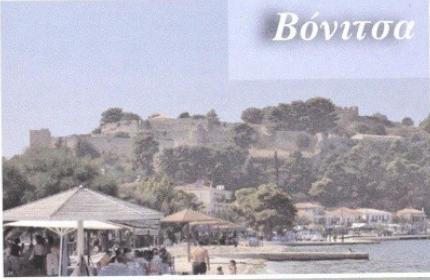

Συλλογοραφικό
B

ΒΗΜΑ

ΔΙΠΛΟ ΤΕΥΧΟΣ

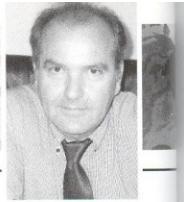
Έκδοση του Συλλόγου Πολύτεκνων
Γονέων Νομού Ιωαννίνων
Έτος Δέκατο ένατο - Τεύχος 76-77,
Ιούλιος-Δεκέμβριος 2011 / 1,50€

ΠΑΡΙΓΟΝΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
την 1 Γενναρίου 2012
Αριθμ. 3603
49

Φώτη Μωρόγιαννη, Δρ. Ψυχίατρου

Η σύγχρονη ελληνική οικογένεια και οι αλλαγές που παρουσιάζει.

Οι κοσμογονικές αλλαγές του αιώνα μας είχαν αναπόφευκτες επιπτώσεις στο βασικό κύπταρο της κοινωνίας μας, την οικογένεια. Η οικογένεια σήμερα σε όλο τον πλανήτη δεν είναι ίδια με αυτή που υπήρχε στις αρχές του 20ού αιώνα.

Οι λόγοι της αλλαγής είναι πολλοί και μεταξύ αυτών, η ανάπτυξη της τεχνολογίας, η γενικότερη ανάπτυξη της γνώσης, οι ανθρωπιστικές αντιλήψεις για τη ζωή των ατόμων, οι τάσεις αποσύνδεσης της ύπαρξης του ατόμου από μεταφυσικές δυνάμεις, η επικράτηση της ατομικής ελευθερίας ανδρών και γυναικών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των παιδιών, οι κοινωνικές και πολιτικές διαφοροποιήσεις και

ποίησης κερδίζει συνεχώς έδαφος. Εάν τελικώς επικρατήσει κάτι το οποίο είναι πολύ πιθανό είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα επηρεάσει το θεσμό της οικογένειας, παρότι δεν είναι γνωστό πώς ακριβώς θα γίνει αυτό. Οι νέες εξελίξεις και οι αλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο επέφεραν ανακατατάξεις στη δομή της οικογένειας, στους ρόλους που επιτελεί και στις αξίες πάνω στις οποίες στηρίζεται και στηρίζοταν. Οι ρόλοι του άνδρα, της γυναίκας και των παιδιών αλλάζουν. Η γυναίκα-σύζυγος μετέχει πλέον σχεδόν ισότιμα στο εργατικό δυναμικό, ενώ η συμμετοχή του άνδρα στις υποχρεώσεις του νοικοκυριού και στη φροντίδα των παιδιών θεωρείται πια δεδομένη. Η έμφαση που η οικογένεια δίνει σήμερα στη γνώση και στην ατομική ανεξαρτησία των μελών της οδήγησε σε περαιτέρω διαφοροποίηση και στην ανάληψη νέων ρόλων από τα

Στοιχεία για τη δομή και τη λειτουργία της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας*

ανακατατάξεις, οι καταστρεπτικές παγκόσμιες συρράξεις μεταξύ των λαών οι οποίες γέννησαν δυστυχία και πόνο, η οικονομική εξαθλίωση ατόμων και οικογενειών, η φτώχεια και η μετανάστευση με την αναγκαστική μετακίνηση των ανθρώπων από αγροτικές σε αστικές περιοχές ή από πτωχές σε πλούσιες χώρες, για αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης. Όλοι αυτοί οι λόγοι επηρέασαν άμεσα και έμμεσα τη «νοοτροπία» και τη δομή της οικογένειας.

Η πυρηνική οικογένεια, τουλάχιστον στις δυτικο-ευρωπαϊκές χώρες έχει πλέον επικρατήσει αντικαθιστώντας την παραδοσιακή ή διευρυμένη -εκτεταμένη οικογένεια. Σήμερα, η διευρυμένη εκτεταμένη οικογένεια έχει αντικατασταθεί είτε από την πυρηνική είτε από άλλες μορφές οικογενειακής συνύπαρξης. Τα τελευταία χρόνια το πνεύμα της παγκοσμιο-

μέλη της. Η εξουσία της οικογένειας ως κοινωνικής μονάδας τείνει να περιοριστεί και οι κοινωνικές της λειτουργίες έχουν μειωθεί σημαντικά.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η σύγχρονη οικογένεια στη συνεχώς μεταβαλλόμενη κοινωνία παγκοσμίως είναι οι τεταμένες οικογενειακές σχέσεις, η απιστία, η βία μέσα στην οικογένεια, η παραπτωματικότητα και η εγκληματική συμπεριφορά, ο αλκοολισμός και η χρήση ναρκωτικών. «Η οικογένεια είναι μια σύγχρονη αρένα στην οποία συνυπάρχουν αγάπη, βία, τρυφερότητα, εντιμότητα, ιδιωτική περιουσία αλλά και κοινοκτημοσύνη, επιβολή εξουσίας και συναίνεση, ιδιωτικές συμπεριφορές, αλλά και κοινή λήψη αποφάσεων». Στοιχεία από διάφορες χώρες πιστοποιούν την προαναφερθείσα κατάσταση και τα προβλήματα που η οικογένεια αντιμετωπίζει σε παγκόσμιο σχεδόν επίπεδο. Αναπόφευκτα, και η ελληνική οικογένεια επηρεάζεται από αυτά τα δεδομένα. Υπάρχει μια ρομαντική άποψη, σύμφωνα με την οποία η ελληνική οικογένεια είναι δομημένη με βάση παραδοσιακές αρχές και αξίες. Σύμφωνα με το παραδο-

σιακό μοντέλο, ο άνδρας έχει την εξουσία, η γυναίκα και τα παιδιά υποτάσσονται στις εντολές του, ο άνδρας είναι ο προμηθευτής- συντηρητής της οικογένειας, ο παππούς και η γιαγιά εκπληρώνουν ρόλους άμεσης φροντίδας των παιδιών και κοινωνικής διαπαίδαγωγήσης , η οικογένεια βιώνει την άμεση αγαστή υποστηρικτική επικοινωνία με το στενό κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζει. Ωστόσο ούτε η κρίση των θεσμών, ούτε εκείνη των προτύπων συνεπάγονται αναγκαστικά και κρίση αξιών. Και οι δυο συνεπάγονται διαφοροποίηση του τρόπου πρόσληψης και βίωσης των αξιών...εκείνο που πραγματικά δημιουργεί την κρίση είναι η εμμονή σε πρότυπα συμπεριφοράς που έχουν ξεπεραστεί και η λαθεμένη αντίληψη ότι η διατήρηση αυτών των προτύπων σημαίνει και την διατήρηση των αξιών που αυτά εκφράζουν.

Σήμερα, ο αγροτικός πληθυσμός της Ελλάδας μειώνεται συνεχώς, σε σημείο που οι περισσότεροι Έλληνες να θεωρούνται πλέον κάτοικοι αστικών περιοχών. Τα προβλήματα που η ελληνική οικογένεια αντιμετωπίζει δεν διαφέρουν ουσιαστικά από αυτά οικογενειών άλλων, δυτικών κυρίως, χωρών, ιδιαίτερα χωρών της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής, όπου η ρευστότητα και οι εναλλακτικές προτεραιότητες αξιών, σχέσεων και στόχων κυριαρχούν. Η μόνη διαφορά που επί του παρόντος υπάρχει στην ελληνική οικογένεια, εντοπίζεται μόνο στη συχνότητα αυτών των προβλημάτων. Τα προβλήματα που προαναφέρθησαν δεν είναι ακόμη τόσο έντονα στον ελλαδικό χώρο, παρότι, όπως αναφέρεται στη διεθνή βιβλιογραφία, παρατηρείται μια σταθερή αύξηση τους και στη χώρα μας. Η ελληνική οικογένεια, επειδή ακριβώς από αγροτική έγινε αστική σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, δεν είχε τα απαιτούμενα περιθώρια για να προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον, το οποίο της επιβάλλει την αναπροσαρμογή των ρόλων και την αφομίωση τους από τα μέλη όπως είχε συμβεί παλιότερα όσον αφορά την προσαρμογή της ελληνικής οικογένειας στο αγροτικό πλαίσιο. Επιπλέον, η λειτουργία της ως παραγωγικής μονάδας έχει περιοριστεί. Τα μέλη της προσφέρουν την εργασία τους μεμονωμένα, «έξω από τον κοινό οίκο», και κερδίζουν ατομικά το εισόδημα τους. Η καταναλωτική συμπεριφορά τους είναι εξίσου αυτονομημένη όπως και αυτή της παραγωγικής τους ικανότητας.

Λειτουργίες που παλιότερα επιτελούνταν αποκλειστικά από την οικογένεια έχουν μεταφερθεί πλέον σε φορείς έξω από αυτήν, όπως η κοινωνικοποίηση των μελών της, η εκπαίδευση των παιδιών, η πολιτιστική ένταξη, η προστασία και η ασφάλεια των μελών της αποτελούν σε μεγάλο βαθμό μέλημα του σχολείου και

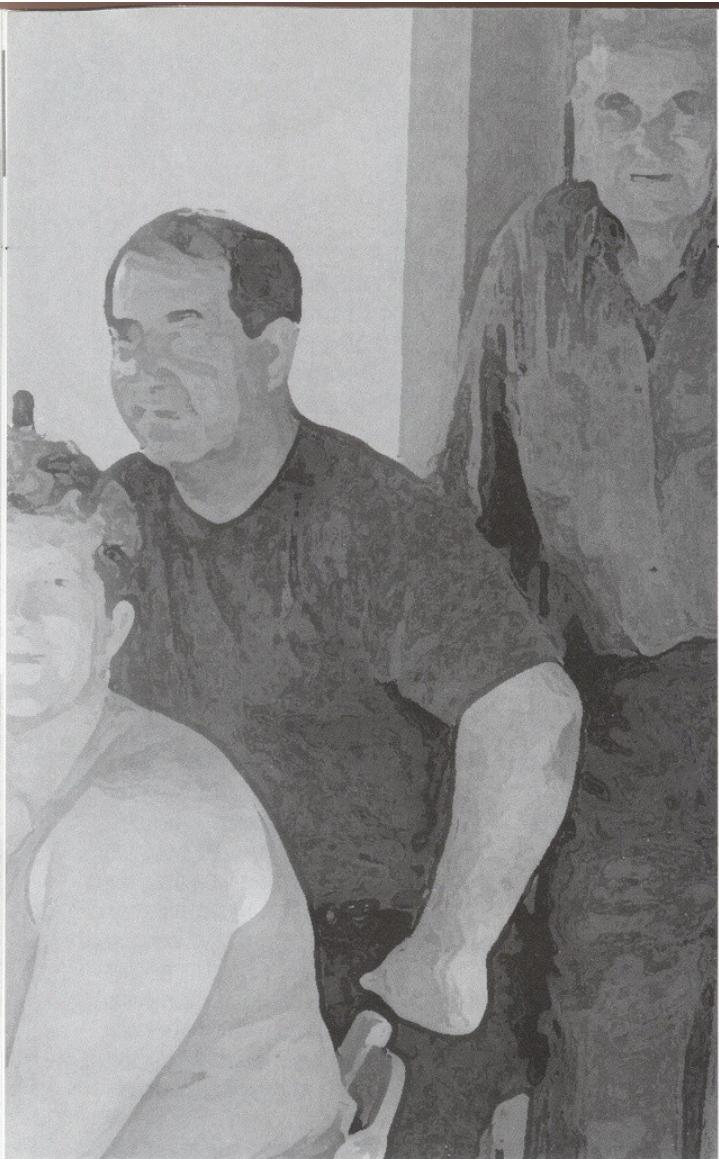
των διαφόρων κοινωνικών δομών και υπηρεσιών του σύγχρονου κράτους.

Αν και οι προαναφερθείσες λειτουργίες έχουν οργανωθεί σημαντικά παρά τους κλονισμούς λόγω κρίσης, η ελληνική οικογένεια και στη σύγχρονη μορφή της, εξακολουθεί να μεριμνά για την κάλυψη των οικονομικών, κοινωνικών, εκπαιδευτικών, συναισθηματικών και πολιτιστικών αναγκών των μελών της. Οι αλλαγές που έχουν συμβεί στην σύγχρονη πυρηνική οικογένεια, αφορούν τις διαπροσωπικές σχέσεις, που είναι πιο άμεσες και έντονες, αν και ακριβώς εξαιτίας αυτής της αλλαγής, έχουν γίνει και πιο εύθραυστες. Αυτή η κατάσταση εξηγεί ως ένα βαθμό το φαινόμενο της αύξησης των διαζυγίων και των προβλημάτων διαπροσωπικής επικοινωνίας στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια.

Τα ειδικά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής ελληνικής οικογένειας που έχουν αλλάξει σημερα είναι το προξενιό, η αποδέσμευση της γενετήσιας σχέσης από τη μητρότητα η μείωση της θητημότητας, η αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης, η μείωση του αριθμού των παιδιών και των πολύτεκνων οικογενειών, η μεγάλη διάρκεια του γάμου.

Πιο αναλυτικά, το προξενιό βαίνει σταθερά και (ίσως όχι) αμετάκλητα προς εξαφάνιση. Η επιλογή του συζύγου θεωρείται πλέον προσωπική υπόθεση του ενδιαφερόμενου μέλους της οικογένειας. Ο ρόλος των γονέων και ιδιαίτερα του «αρχηγού πατέρα» στο θέμα αυτό, είναι περιορισμένος και έχει κατά κάνονα συμβουλευτικό χαρακτήρα. Χωρίς υπερβολή, το άκουσμα και μόνο της λέξης «προξενιό» στη σημερινή ελληνική κοινωνία δημιουργεί συναισθήματα θυμητίας και οίκουτο γι' αυτούς που συνάπτουν συζυγικό δεσμό κατ' αυτό τον τρόπο. Πάντως, πρέπει να επισημανθεί ότι η δημιουργία της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας κατά κύριο λόγο βασίζεται στο συναίσθημα «των συνερχομένων εις γάμου κοινωνίαν» και όχι στις διαπραγματευτικές παρεμβάσεις των προξενητών που αφορούσαν τη διευθέτηση της προίκας. Η προίκα ως θεσμός, έτσι όπως ίσχυε πριν μερικές δεκαετίες, τείνει να εκλείψει, αν και διατηρείται υπό μορφή «δώρου» από μέρους των γονέων ή «γονικής παροχής», νωρίς. Γενικά ωστόσο έχει πάψει να αποτελεί καθοριστικό στοιχείο στη συνένωση δύο νέων ανθρώπων. Αίτημα της πλειονότητας αμφοτέρων των νέων που παντρεύονται είναι η αυτονομία τους στην εργασία

Η αποδέσμευση της γενετήσιας σχέσης από τη μητρότητα συνιστά ένα δεύτερο σημαντικό χαρακτηριστικό της σημερινής ελληνικής οικογένειας. Οφείλεται κατά βάση στη χρήση μεθόδων-οικογενειακού προγραμματισμού και ελέγχου των γεννήσεων και έχει πολλαπλές επιπτώσεις τόσο στην αναπαραγωγή του ζευγαριού όσο και στο μέγεθος της οικογένειας. Η ελεγχόμενη αναπαραγωγή οδήγησε στη δημιουργία οικογενειών με ένα ή το πολύ δύο παιδιά, δεδομέ-

του οικογενειακού συστήματος, είναι πολλές φορές αλληλοσυγκρουόμενοι. Ως εργαζόμενη, η μητέρα πρέπει να ανταποκρίνεται τόσο στις ανάγκες και στη φροντίδα των παιδιών όσο και στις απαιτήσεις της εργασίας της, γεγονός που απαιτεί είτε την υποστηρικτική συμμετοχή του συζύγου, είτε τη βοήθεια οργανωμένων υπηρεσιών, είτε τη βοήθεια άλλων μελών της εκτεταμένης οικογένειας (παππούδες ή γιαγιάδες, εάν βέβαια υπάρχουν και είναι διαθέσιμοι), είτε της οικιακής βοηθού. Για την εύπορη οικογένεια, η τελευταία επιλογή είναι συνήθης, ιδιαίτερα αν οι γονείς ζουν μακριά από το ζευγάρι. Η πρώτη επιλογή, η συμμετοχή του συζύγου, είναι και αυτή κατά κανόνα ανέφικτη όταν ο ίδιος εργάζεται. Η μόνη λύση είναι οι οργανωμένες υπηρεσίες φροντίδας του παιδιού, εάν υπάρχουν. Γεγονός πάντως είναι ότι η εργαζόμενη γυναίκα αισθάνεται έντονη κούραση και βιώνει υπερβολικό στρες, ειδικά όταν πρέπει να ασχοληθεί και με το νοικοκυρίο της. Παρά την συμμετοχή του συζύγου στην φροντίδα των παιδιών και τις οικιακές εργασίες, παρά την χρήση υπηρεσιών φροντίδας των μικρών

παιδιών και παρά την διευκόλυνση που παρέχει ο οικιακός εξοπλισμός στις δουλειές του νοικοκυρίου, η εξουθενωτική αυτή εμπλοκή της εργαζόμενης μητέρας σε όλες τις προαναφερθείσες δραστηριότητες έχει επιπτώσεις στην εκπλήρωση του ρόλου της ως συζύγου όπως έχει περιγραφεί από την Μαίρη Παναγιωταρά του Λουκιανού Κελαδόνη και συχνά μπορεί να επιφέρει απομάκρυνση από το σύζυγο, διατάραξη της σχέσης τους, διαμάχη μεταξύ τους, πιθανή παρουσίαση ψυχοκαταπόνησης, βία ή λεκτική ένταση και πιθανώς κλονισμό, ή επαπειλούμενη διάσπαση της οικογένειας. Καταστάσεις που μπορούν να αποδοθούν στους αλληλοσυγκρουόμενους αυτούς ρόλους της μητέρας –συζύγου και στο ψυχολογικό στρες που της δημιουργούν.

Παρά ταύτα, στο μεγαλύτερο ποσοστό της η ελληνική αστική οικογένεια επιβιώνει σε πείσμα αυτής της κατάστασης και άλλων παραγόντων. Το αποτέλεσμα των μεγάλων αλλαγών, μπορεί να μην είναι βέβαια, η αποδιοργάνωση του οικογενειακού συστήματος, αλλά η δημιουργία πολλών άλλων, εξίσου σοβαρών προβλημάτων. Επομένως, από μια εξελικτική σκοπιά, η δυσλειτουργία της οικογένειας σε ένα μικρό ποσοστό, είναι αναπόφευκτη και έχει τις συνέπειες, τόσο για τους συζύγους όσο και για τα παιδιά.

2. Τα προβλήματα της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η σύγχρονη ελληνική οικογένεια είναι πολλά και ποικίλα και δεν διαφέρουν, όπως έχει ήδη αναφερθεί, από εκείνα που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες άλλων χωρών, εκτός από την συχνότητα εμφάνισης των προβλημάτων αυτών, η οποία στη χώρα μας είναι σχετικά μικρή, με εξαίρεση ίσως την χρήση ναρκωτικών, και την ενδοοικογενειακή βία-κακοποίηση. Η χαμηλότερη συχνότητα εμφάνισης προβλημάτων καταστάσεων στην ελληνική οικογένεια θα μπορούσε να αποδοθεί στο γεγονός ότι βρίσκεται, πρώτον σε ένα μεταβατικό στάδιο προσαρμογής σε ό,τι αφορά τους νέους ρόλους που καλείται να εκπληρώσει στο νέο της αστικό περιβάλλον, δεύτερον ίσως επειδή η πυρηνική οικογένεια δεν έχει απορρίψει τις παραδοσιακές αξίες τις οποίες πρέσβευε στο αγροτικό της παρελθόν, τρίτον επειδή οι κοινωνικές μεταβολές στην οικονομία, στις ευκαιρίες για εργασία, καθώς και οι άλλες πολιτικές και πολιτισμικές αλλαγές παρουσιάζουν βραδύτερο ρυθμό εξέλιξης στην κοινωνία μας και ιδιαίτερα στην περιφέρεια.

Γεγονός πάντως είναι ότι, αν και παρουσιάζονται σε χαμηλότερη συχνότητα, τα προβλήματα της ελληνικής οικογένειας είναι συμπτώματα δυσλειτουργίας και οφείλονται ως ένα βαθμό στην νέα δομή (διευρυμένη –πυρηνική), στην αναπροσαρμογή των ρόλων και στις μεταβαλλόμενες επικοινωνιακές σχέσεις των μελών (συντροφικότητα, παιδοκεντρισμός, ευελιξία,

Στοιχεία για τη δομή και τη λειτουργία της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας

διαπραγμάτευση). Ένα βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η σύγχρονη ελληνική οικογένεια είναι αυτό των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των συζύγων, των γονέων και των παιδιών, καθώς και μεταξύ του οικογενειακού συστήματος με άλλα συστήματα στο στενό και στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο. Η ένταση και η διατάραξη των σχέσεων μέσα στο οικογενειακό σύστημα οφείλονται σε ενδογενείς παράγοντες που έχουν σχέση αφενός μεν με αμφισβητούμενες αξίες, σχετικά με τους ρόλους, τα καθήκοντα, τις υποχρεώσεις και τη γενική συμπεριφορά των μελών, αφετέρου δε με παράγοντες ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας των μελών της.

Σημαντικό ωστόσο ρόλο παίζουν και εξωτερικοί παράγοντες, όπως οι πιέσεις που δέχεται το οικογενειακό σύστημα από το περιβάλλον σε περιπτώσεις ανεργίας, έλλειψης υποστηρικτικών συστημάτων, σε οικογένειες με άρρωστο μέλος, σε μετανάστες, σε μονογονεϊκές οικογένειες, σε οικογένειες με στίγμα διαφορετικότητας. Οι τεταμένες και διαταραγμένες σχέσεις καθιστούν την επικοινωνία μη αποτελεσματική. Αυτό πολλές φορές οδηγεί στην άσκηση βίας τόσο μεταξύ των συζύγων, όσο και των γονέων απέναντι στα παιδιά, η οποία συχνά έχει ως αποτέλεσμα, τη διάσπαση της οικογένειας και το διαζύγιο Στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες και στις Η.Π.Α. οι διαταραγμένες διαπροσωπικές σχέσεις είναι το σοβαρότερο πρόβλημα για το οποίο οι οικογένειες ζητούν βοήθεια. Στον ελλαδικό χώρο, παρότι δεν υπάρχουν αρκετά δεδομένα που να τεκμηριώνουν αυτό το συμπέρασμα, θεωρείται ότι τα ποσοστά που αφορούν το εν λόγω πρόβλημα είναι επίσης αρκετά υψηλά.

Ως προς το διαζύγιο, ενώ πριν από μερικά χρόνια ο αριθμός των διαζυγίων στην Ελλάδα ήταν συγκριτικά από τους πιο χαμηλούς στον ευρωπαϊκό χώρο, και εξακολουθεί να είναι χαμηλός, σήμερα παρουσιάζει μια σταθερή ανοδική πορεία. Στην Ήπειρο 1 στους 6 γάμους διαλύεται(17%), ενώ τα έτη (2004-2005) κυμαίνεται έως 23-24%, (8% το 1984), (10% το 1994). Αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό των διαζυγίων, αλλά και των γάμων, μειώθηκε λόγω της κρίσης.

Το διαζύγιο καθώς και άλλοι λόγοι, όπως η άγαμη μητέρα, ο θάνατος του ενός γονέα, αποτελούν τις κύριες αιτίες για την εμφάνιση μονογονεϊκών οικογενειών. Πρόκειται για οικογένειες όπου την αποκλειστική ευθύνη για την ανατροφή και τη γενικότερη φροντίδα του παιδιού έχει ο ένας μόνο γονέας. Στην περίπτωση της άγαμης μητέρας ο υπεύθυνος γονέας είναι η μητέρα, ενώ στις δύο άλλες περιπτώσεις (διαζύγιο, θάνατος) μπορεί να είναι είτε ο πατέρας είτε η μητέρα. Συνήθως όμως οι μονογονεϊκές οικογένειες είναι μητροκεντρικές και όχι πατροκεντρικές. Τα στατιστικά δεδομένα για την Ευρωπαϊκή Ένωση δείχνουν ότι οι μονογονεϊκές οικογένειες αυξάνονται όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια. Αυτό ισχύει και στην Ελλάδα, μολονότι τα ποσοστά των μονογονεϊκών οι-

κογενειών είναι ακόμη χαμηλά. Οι εκτός γάμου γεννήσεις αυξάνονται σταθερά. Από 2.447 γεννήσεις (2,5%) επι συνόλου 102.620 γεννήσεων το 1991, έφθασαν στις 5.914 εκτός γάμου γεννήσεις παιδιών, επί συνόλου 112.042 γεννήσεων το 2006, δηλ. 5%, επομένως διπλασιάστηκαν σε 15 χρόνια.

Η αυξανόμενη εμφάνιση μονογονεϊκών οικογενειών στη χώρα μας με τον ένα εκ των συζύγων/γονέων απόντα, σκιαγραφεί μια νέα πραγματικότητα για την οικογένεια ως σύστημα με νέα δομή εξουσίας, διαφορετικούς επικοινωνιακούς κανόνες, όρια και διαδικασίες αναφορικά με τη λήψη αποφάσεων και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Το γεγονός και μόνο ότι ο ένας και μοναδικός γονέας πρέπει να εκπληρώνει και το ρόλο του απόντα επιτρέπει να υποθέσουμε ότι τα βάρη, οικονομικά και συναισθηματικά, είναι υπερβολικά και αναμφίβολα θα μειώσουν την αποτελεσματική απόδοση του ενός στους ρόλους αυτούς. Επιπλέον, οι κλασικές απόψεις σχετικά με τη σπουδαιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού στην ανάπτυξη της ψυχολογικής του δομής και της προσωπικότητας του γεννούντο ερώτημα για το είδος των επιπτώσεων που θα υπάρξουν στη μετέπειτα προσαρμογή του παιδιού, ως ενηλίκου.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι αναφορές από μελέτες παραπτωματικότητας και εγκληματικότητας ανηλίκων και ενηλίκων συνήθως υποδεικνύουν ότι τα άτομα με αντικοινωνική συμπεριφορά προέρχονται από διαταραγμένο οικογενειακό περιβάλλον ή διαζευγμένους γονείς, με συγκρουσιακό τρόπο και υπό συνθήκες αιματηρού διαζυγίου. Οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν τόσο στη χώρα μας και στις Η.Π.Α. πιστοποιούν ότι η απουσία ολοκληρωμένης οικογένειας έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Είναι ένας «αργός θάνατος στον καναπέ» να ζεις σε μια δυσλειτουργική οικογένεια, σε μια οικογένεια χωρίς αξίες, χωρίς συναισθήματα

Η βία και η κακοποίηση στην ελληνική οικογένεια, εκφράζεται κατά κανόνα με την κακοποίηση της γυναίκας από το σύζυγο (33%) τη κακοποίηση του άντρα από την γυναίκα (23%) και την κακοποίηση των παιδιών και από τους δύο γονείς (ακαθόριστο ποσό). Είναι μια πραγματικότητα και έχει επιβεβαιωθεί από έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στη χώρα μας Η εμφάνιση αυτής της συμπεριφοράς παρουσιάζεται με ίση ή και πιθανώς μεγαλύτερη συχνότητα σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Βόρειας Αμερικής. Το συνολικό εύρος του προβλήματος δεν έχει προσδιοριστεί επακριβώς, κυρίως λόγω της απροθυμίας των θυμάτων της βίας να καταγγείλουν το φαινόμενο, τόσο εξαιτίας του φόβου αντεκδί-

κησης όσο και του κοινωνικού στιγματισμού που θα προκαλέσει αυτή η καταγγελία στην οικογένεια και στα μέλη της. Αυτό είναι ένα σοβαρό σύμπτωμα δυσλειτουργίας του συστήματος της οικογένειας.

Τα αίτια της συγκεκριμένης συμπεριφοράς ποικίλουν. Πιο συγκεκριμένα, η βίαιη συμπεριφορά του άνδρα προς τη σύζυγο του και τούμπαλιν, αποδίδεται κυρίως στη βιοψυχοκοινωνική του ιδιοσυγκρασία, στην ψυχολογική πίεση από την εργασία, σε επαγγελματικές αποτυχίες, στην απομόνωση της πυρηνικής οικογένειας, στην ένταση της αστικής ζωής, στη χρήση αλκοόλ και τοξικών ουσιών και στην δυσλειτουργική επικοινωνία ή έλλειψη αγάπης. Οι επιπτώσεις της εν λόγω συμπεριφοράς είναι δραματικές για το οικογενειακό σύστημα.

Εάν η οικογένεια δεν διαλυθεί εξαιτίας αυτού του γεγονότος, κάτι το οποίο συμβαίνει σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων, τα μέλη της και κυρίως τα παιδιά, τα οποία είναι μάρτυρες αυτής της συμπεριφοράς υφίστανται ψυχολογικό τραυματισμό. Εκτίθενται σε χρόνιο stress που πιθανόν να οδηγήσει σε δυσπροσαρμοστικά ή ιατροκοινωνικά προβλήματα. Αυτό τα οδηγεί να αισθανθούν απόρριψη και ενοχές, να εκδηλώσουν ψυχολογικές διαταραχές καθώς και διαταραχές στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Συχνά, τα παιδιά αυτά αρχίζουν να: επιζητούν την παρέα των συνομηλίκων τους εκτός της οικογένειας, να διαπράττουν αξιόποντες πράξεις και πολλές φορές εγκαταλείπουν την οικογένεια. Η κακοποίηση των παιδιών αποτελεί επίσης ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα. Η κακοποίηση αφορά την ελληνική οικογένεια, είτε πρόκειται για αστική πυρηνική είτε για αγροτική παραδοσιακή. Οι λίγες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί και για τις τρεις μορφές παιδικής κακοποίησης (σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική), ανεβάζουν τα θύματα σε πολλές χλιάδες ετησίως. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σε σύγκριση με χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχουν τον ίδιο πληθυσμό, τα ποσοστά κακοποίησης είναι περίπου τα ίδια.

Υπάρχουν ενδείξεις ότι το ποσοστό των σεξουαλικά κακοποιημένων παιδιών είναι ΠΙΘΑΝΟΝ πολύ μεγαλύτερο από αυτό που δημοσιεύεται στις έρευνες, δεδομένου ότι η κακοποίηση είτε παραμένει κρυφή είτε η καταγγελία της αποφεύγεται για λόγους αντεκδίκησης του δράστη και για να αποφευχθεί ο κοινωνικός στιγματισμός του κακοποιημένου μέλους της οικογένειας. Και αυτή η συμπεριφορά αποτελεί σύμπτωμα δυσλειτουργίας του οικογενειακού συστήματος. Τα αίτια της κακοποίησης των παιδιών, είναι πολλά και περίπλοκα και αποδίδονται κυρίως σε ψυχολογικούς, παθολογικούς και κοινωνικούς λόγους. Σημαντικοί θε-

ωρούνται η κατάχρηση της εξουσίας των γονέων, η διαστρέβλωση των ρόλων που οφείλουν να αναλάβουν οι γονείς απέναντι στα παιδιά τους, το διαταραγμένο επικοινωνιακό σύστημα της οικογένειας και το ψυχοπαθολογικό προφίλ των γονέων.

Οι επιπτώσεις, στα θύματα της κάθε μορφής βίας, και κυρίως στα παιδιά, είναι χρόνιες και σφραγίζουν ανεξίτηλα, την διαδικασία της βιοψυχοκοινωνικής τους ανάπτυξης, την προσωπικότητα τους, την τωρινή και μελλοντική συμπεριφορά τους ως συζύγων και γονέων καθώς και τις σχέσεις τους με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Παιδιά που έχουν υποστεί κακοποίηση στην οικογένειά τους αποτυγχάνουν να αναπτύξουν επιοκοδομητικές και ουσιαστικές σχέσεις, παρουσιάζουν χαμηλή σχολική επίδοση και είναι επιρρεπή στη χρήση ουσιών, στην άσκηση βίας και στην εκδήλωση παραπτωματικής και εγκληματικής συμπεριφοράς.

Άλλα προβλήματα Οικογενειακής Δυσλειτουργίας είναι ο αλκοολισμός των γονέων, η χρήση ναρκωτικών ουσιών των γονέων ή των παιδιών, η παραπτωματικότητα και η εγκληματικότητα των ανηλίκων παιδιών, προβλήματα που παρατηρούνται όλοι και συχνότερα σήμερα στην ελληνική οικογένεια. Η εμφάνιση αυτών των κοινωνικών φαινομένων τα τελευταία χρόνια είναι ιδιαίτερα συχνή, παρότι τα στατιστικά στοιχεία, δεν δίνουν την ακριβή εικόνα αυτών των προβλημάτων. Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι στην εμφάνιση τέτοιων φαινομένων συντείνουν πολλοί και ποικίλοι παράγοντες, αν και ένα μεγάλο μέρος των αιτίων τους πρέπει να αναζητηθεί στον τρόπο λειτουργίας της οικογένειας, αλλά και στο κοινωνικό-οικονομικό-πολιτιστικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται. Τα φαινόμενα αυτά συνήθως αποδίδονται σε παθολογικές μορφές επικοινωνίας μεταξύ των συζύγων και των άλλων μελών της οικογένειας όπως στη δυσλειτουργία της σχέσης των συζύγων, στην έλλειψη συναισθηματικής σχέσης μεταξύ τους, στην απάθεια, και στην παρορμητικότητα των γονέων, αλλά και στην ασυμφωνία των γονέων για τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους.

Η οικογένεια γίνεται μέρος του προβλήματος (π.χ. αλκοολισμός, ναρκωτικά) και το παιδί ωθείται να αναζητήσει την προσωπική του επιβεβαίωση έξω από την οικογένεια, είτε με τη χρήση αλκοόλ, είτε ναρκωτικών, είτε με την εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς, είτε με την δυσπροσαρμοστική του συμπεριφορά στο σχολείο, στην εργασία ή τις διαπροσωπικές του σχέσεις.

Εκτός από τα προαναφερθέντα προβλήματα, η ελληνική οικογένεια αντιμετωπίζει και πολλά άλλα νεώτερα προβλήματα που μπορεί να έχουν επιπτώσεις στη λειτουργία του οικογενειακού συστήματος, και τα οποία δεν θα αναφερθούν διεξοδικά στο παρόν κείμενο. Σε αυτά περιλαμβάνονται, το AIDS ενός μέλους, λόγω χρήσης ουσιών, η ομοφυλοφιλία, οι δια-

Δεν συμμερίζομαι την ευρέως διαδεδομένη άποψη ότι η ελληνική οικογένεια βρίσκεται «υπό διάλυση». Θεωρώ ότι μάλλον διανύει ένα μεταβατικό στάδιο προσαρμογής το οποίο επιβάλλουν οι νέοι ρόλοι και λειτουργίες που η οικογένεια καλείται να εκπληρώσει με τη νέα πυρηνική της μορφή.

ταραγμένες σεξουαλικές σχέσεις και οι διαστροφές, όπως η παιδοφιλία, η νοητική καθυστέρηση ενός μέλους, ο αυτισμός και τα αυξανόμενα ψυχιατρικά προβλήματα στα παιδιά, τα παιδιά με ειδικές ανάγκες και αναπτηρίες, (το σύνδρομο adhd, τα παιδιά με προβλήματα λόγω υποβοήθουμενης αναπαραγωγής), οι μεταοικογενειες (γονείς και παιδιά από διαφορετικούς γάμους), η εισβολή του Διαδικτύου στην οικογένεια, οι αλλαγές και οι επιρροές που επιφέρει.

3. Ποιο είναι το μέλλον της ελληνικής οικογένειας;

Δεν συμμερίζομαι την ευρέως διαδεδομένη άποψη ότι η ελληνική οικογένεια βρίσκεται «υπό διάλυση». Θεωρώ ότι μάλλον διανύει ένα μεταβατικό στάδιο προσαρμογής το οποίο επιβάλλουν οι νέοι ρόλοι και λειτουργίες που η οικογένεια καλείται να εκπληρώσει με τη νέα πυρηνική της μορφή: Άλλαγή της κινητικότητας της γυναίκας, άλλαγή των συσχετισμών ισχύος -άρση του πατερναλισμού, μετακίνηση κέντρου βάρους και παιδοκεντρισμός, χρόνος για αφομοίωση αλλαγών, σε αντιδιαστολή με τις λειτουργίες που επιτελούσε στην καθαρά παραδοσιακή της μορφή, επανασύνδεση ανθρωπίνων συμπεριφορών με την οικογένεια (π.χ αναπαραγωγή, συντροφικότητα, σχέσεις διάρκειας), μετα-οικογένεια, επανακαθορισμός της γονεικότητας, άρση της υπερφόρτωσης των γονέων, εστίαση στην δυσλειτουργία και πρόληψη. Η προσαρμογή της οικογένειας βεβαίως δεν μπορεί να επιτευχθεί «εν μίᾳ νυκτί». Είναι εύλογο επομένως να υπάρχουν αμφισβητήσεις, συγκρούσεις αξιών και ρόλων και πιθανόν μια λογική "μεταβατική" δυσλειτουργία.

Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η ελληνική οικογένεια διαλύεται. Σημαίνει μάλλον ότι η οικογένεια βρίσκεται σε «κρίση» και αυτό ακριβώς δείχνει η δυσλειτουργία της. Παρά ταύτα, η κρίση δεν είναι πρωτογενής αλλά μάλλον επιγενόμενη. Είναι έκφραση της κρίσης των θεσμών, των αλλαγών και των προβλημάτων της κοινωνίας, του πολιτισμού και του αξιακού συστήματος γενικότερα. Οι προβλέψεις μου για το μέλλον της ελληνικής οικογένειας, είναι ευοίωνες. Αυτό που απαιτείται είναι η βοήθεια και η συμπαράσταση όλων μας, ώστε να αντεπεξέλθει στα προβλήματα που αντιμετωπίζει. Η βοήθεια αυτή θα πρέπει να παρέχεται συστηματικά τόσο από εμάς τους ίδιους, τους φίλους μας, την εκκλησία, τον δήμο και το κράτος (για τους αδύνατους) όσο και από ιδιωτικούς φορείς. Η επιστημονική γνώση γύρω από τις ανθρώπινες σχέσεις θα πρέπει να τεθεί στην υπηρεσία της ελληνικής οικογένειας - κάτι που στη χώρα μας γίνεται σε πολύ περιο-

ρισμένη έκταση. Συμπερασματικά, κάθε κρίση, είναι μεν μια δυσκολία, αλλά είναι και μια διέξοδος. Άλλωστε η οικογένεια, είναι ένα ολιστικό, μη αθροιστικό σύστημα συνύπαρξης διαπρωτικής επικοινωνίας, με ιεραρχίες, ρόλους σκοπούς, στόχους, συμπεριφορές κανόνες και όρια, που οργανώνουν ταυτόχρονα, ομοιόσταση, διαχείριση κρίσεων και δυσλειτουργιών, μετάβαση και αλλαγή.

Η οικογένεια μπορεί να διαχειρίζεται την αλλαγή, να εξελίσσεται, να ζει, να παρέχει αγάπη, ασφάλεια και ισχύ στα μέλη της καθώς και να εντάσσεται στο ευρύτερο δίκτυο της κοινωνίας αλλά και σε συμβατικά ή υπερβατικά συστήματα αξιών που είναι τόσο απαραίτητα για την εποχή μας. Στηρίζουμε την πολύτεκνη οικογένεια και αναγνωρίζουμε την σιωπηλή και κρυμμένη δύναμη που εμπεριέχει το παράδειγμα που διδάσκει ως προς τον σεβασμό των υποσυστημάτων και την αναγνώριση της ιστοιμίας των πολλών μελών της, με συνοχή, αναγνώριση και αλληλοϋποστήριξη.

* Στοιχεία από το κείμενο αυτό εκφωνήθηκαν στην ομιλία της εκδήλωσης για τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας Πολυτέκνων που έγινε στην αίθουσα της ΕΗΜ, την Κυριακή 4/11/2011, παρουσία των επισήμων, των πολυτέκνων και ενός κοινού, περίπου 100 ατόμων.

Αναλυτικά διεδομένα, με την μορφή Power Point, παρουσιάστηκαν στη σχολή Γονέων του 7ου Δημοτικού Σχολείου Ιωαννίνων, το βράδυ της Τετάρτης 25/10/2011, παρουσία περίπου 60 γονέων των μαθητών, ανδρών και γυναικών, και των φίλων τους. Στη σύζητηση που ακολούθησε την εισήγηση, αναπτύχθηκαν θέματα όπως, η επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην οικογένεια, ο ρόλος των Καθηγητών στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, οι δεξιότητές που απαιτούνται από τους εκπαιδευτικούς, η παράπλευρη στήριξη των γονέων, το άνοιγμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην τέχνη του ζην και οι προοπτικές των αλλαγών από την τεχνολογία και το διαδίκτυο.

Για την συγγραφή αυτού του κειμένου, χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από δημοσιεύματα της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας στον Τύπο και από τα παρακάτω βιβλία του Ματθαίου Γιωσαφάτ «Μεγαλώνοντας μέσα στην Ελληνική Οικογένεια» Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2010, των Ζαφείρη Α., Ζαφείρη Ε., Μουζακήτη Χ., «Οικογενειακή Θεραπεία» Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999 και του Robin Skynner «Οικογενειακές Υποθέσεις», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.